

ALDONA MARIA PIWKO

(Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego – Warszawa)

DLACZEGO ALLAH STWORZYŁ ZWIERZĘTA? ZOOLOGIA W UJĘCIU ISLAMU

Why Allah Created Animals? Zoology in Terms of Islam

Islam określa Allaha wieloma imionami, wśród których znajdują się: Stworzyciel, Twórca, Kształtujący. Zgodnie z dogmatyką muzułmańską Panem świata jest Bóg, bowiem Koran uczy: „On jest Bogiem! Stworzycielem, Twórcą, Kształtującym! Do Niego należą najpiękniejsze imiona! Głosi Jego chwałę to, co jest w niebiosach, i to co jest na ziemi! On jest Potężny, Mądry!” (59,24)¹. Z tego względu także przyroda zarówno ożywiona, jak i nieożywiona posiada szczególną wartość ze względu na swojego Właściciela: „Do Niego należy: to, co jest w niebiosach, to, co jest na ziemi, to, co jest między nimi, i to, co jest pod ziemią” (20,6). Natomiast Allah ustanowił człowieka swoim namiestnikiem na ziemi, przekazując mu zarządzanie i opiekę nad wszelkim stworzeniem na ziemi. Allah umożliwił ludziom korzystanie z dóbr natury, aby mogli przetrwać, a tym samym chwalić swego Stwórcę oraz oczekiwać Dnia Sądu. Islam uczy, że przyroda stanowi namacalny dowód na istnienie Boga i jest manifestacją Stwórcy. Z tego względu islam wypracował także koncepcję zwierząt, ich pochodzenia oraz miejsca w świecie. Nauką o zwierzętach jest zoologia, podejmująca refleksję nad żywymi organizmami zdolnymi do samodzielnego przemieszczania się oraz odżywiania. Ponadto zoologia zajmuje się także zachowaniami zwierząt i ich budową.

¹ Wszystkie odwołania do Koranu pochodzą z wydania: *Koran z języka arabskiego przełożył i komentarem opatrzył Józef Bielawski*, Warszawa 2007.

O znaczeniu zwierząt w tradycji muzułmańskiej, a także konieczności wzajemnego życia ludzi i zwierząt świadczy już sam Koran, w którym tytuły pięciu sur są nazwami zwierząt: Krowa, Pszczoły, Mrówki, Pająk, Słoń. Ponadto w Koranie występują różne zwierzęta: wielbłąd, wrona, pies, osioł, ryba, koń, lew, owca, wilk i inne: „I nie ma zwierząt na ziemi ani ptaków latających na skrzydłach, które by nie tworzyły społeczności podobnych do waszych. Nie pominęliśmy w Księdze żadnej rzeczy! Potem zostaniecie zebrani do waszego Pana!” (6,38)

Artykuł ten jest analizą stosunku islamu do zwierząt, ich znaczenia w życiu ludzi oraz przydatności, a nawet konieczności do egzystencji człowieka. Ponadto omówione zostaną zasady żywienia muzułmanów, dotyczące mięsa, a także jego przygotowania, począwszy od uboju oraz kwestie związane z czystością rytualną. Mimo wielkiego zainteresowania zagadnieniami związanymi z islamem, należy podkreślić, że brakuje opracowań kompleksowo podejmujących tematykę zwierząt w tradycji muzułmańskiej. Temat ten analizowany jest głównie w związku z tabu żywieniowym. Istotną publikacją książkową omawiającą kwestię zwierząt wydaną w języku angielskim, jest *Animals in Islamic Traditions and Muslim Cultures*.²

Środowisko przyrodnicze Arabii

Miejsce zwierząt w tradycji i kulturze wyrosłej na fundamencie islamu, trzeba analizować w kontekście warunków geograficznych Półwyspu Arabskiego. Arabia VII wieku po Chrystusie była krainą geograficzną, utożsamianą z Półwyspem Arabskim oraz częścią południowo-zachodniej Azji, z terenami obecnych państw: Syrii, Jordanii, Libanu oraz Izraela i Palestyny. W czasach kształtowania się islamu, Arabię dzielono na trzy obszary: Arabia Felix (szczęśliwa), Arabia Deserta (pustynna) i Arabia Petrea (skalista).³ Blisko 95% powierzchni półwyspu, stanowiły piaszczyste i kamieniste pustynie

² R. Foltz, *Animals in Islamic Traditions and Muslim Cultures*, Oksford 2005.

³ Por. *Arabski Półwysep*, w: *Geografia świata. Środowisko przyrodnicze*, J. Puskarz (red.), Warszawa 2008, s. 114-115.

oraz półpustynie, na których nie ma stałych rzek, poza jemeńską Wadi al-Masila.

Półwysyp Arabski, nazywany także *Dżazirat al-Arab*, czyli wyspą Arabów, jest największym półwyspem świata. Jego położenie oraz ukształtowanie ma odzwierciedlenie w panującym klimacie zwrotnikowym, wybitnie suchym. Roczne opady na przeważającej części półwyspu nie przekraczają 100 mm, jedynie w górach opady deszczu sięgają do 400 mm. Występują także burze pyłowe, powodowane przez wiatry: letni *szamal* wiejący od Pustyni Syryjskiej oraz zimowo-wiosenny *samum* z Wielkiego Nefudu. Na Półwyspie Arabskim nie występują rzeki stałe, natomiast na jego obszarze spotyka się suche doliny nazywane *wadi*, którymi podczas sporadycznych opadów deszczu płynie woda. Również po intensywniejszych opadach deszczu powstają okresowe jeziora, utrzymujące się ok. trzech miesięcy. Ze względu na intensywny proces parowania na powierzchniach okresowych jezior osadza się sól, co ma odzwierciedlenie w dużym zasoleniu także wód gruntowych⁴. Niekorzystnym warunkom klimatycznym towarzyszą także w przeważającej części nieurodzajne gleby. Pustynie pokrywają piaski i kamieniste zwietrzliny wapieni, a także czerwone piaskowce, zaś na północy półpustynne buroziemy⁵.

Usytuowanie Arabii na terenach o nieurodzajnych glebach, wymuszało na mieszkańcach podejmowanie takich form gospodarczych, które umożliwiały przetrwanie. Trudne warunki życia, zmuszały ludność do migrowania na tereny dzisiejszej Syrii, Palestyny, Jemenu, które jako bardziej żyzne, usytuowane na krańcach pustyni, bardziej sprzyjały rozwojowi społeczeństwa. Dlatego mieszkańcy Arabii od najdawniejszych czasów zajmowali się handlem, wykorzystując położenie znajdujące się na skrzyżowaniu szlaków handlowych wiodących z Indii do Europy. Trudne warunki życia musiały mieć odzwierciedlenie także w diecie mieszkańców Półwyspu Arabskiego. Tylko na ograniczonym terytorium *Arabii Felix* można było można

⁴ Wiercenie studni głębinowych jest niezwykle trudne, bowiem nawet poniżej kilkudziesięciu metrów pod ziemią, w wielu miejscach wody są zasolone.

⁵ Por. *Półwysyp Arabski, w: Geografia świata...*, dz. cyt., s. 114-115.

było uprawiać rolę. Na pozostałej części półwyspu, zwanej umownie Arabią Pustynną koczownicze plemiona Beduinów prowadziły taki tryb życia, na jaki pozwalały warunki klimatyczne. Utrzymywali się głównie z hodowli zwierząt: wielbłądów i owiec. Niemniej jednak w poszukiwaniu świeżej trawy, musieli ciągle przemierzać półwysep, zmieniając miejsce pobytu⁶. Zatem trudność w otrzymaniu pożywienia nauczyła ludzi pustyni jego poszanowania. Konieczność zapewnienia wyżywienia oraz odpowiedniej ilości wody dla zwierząt, było kryterium doboru gatunków do hodowli. Dlatego wybierano zwierzęta, które dawały wiele korzyści: mleko, mięso, skóry. Istotnym elementem w doborze zwierząt hodowlanych była także łatwość przemieszczania się w poszukiwaniu pożywienia.

Przyroda Półwyspu Arabskiego jest surowa i uboga. Roślinność występuje głównie wzdłuż wybrzeża oraz w miastach, a także oazach. Do najczęściej spotykanych gatunków można zaliczyć: drzewa oliwne, palmy daktylowe i sykomory. Na terenach dzisiejszego Jemenu, już w czasach przedmuzułmańskich uprawiano zboża pszenicę, a także proso, ale ze względu na brak wody, zbiory zawsze były niewystarczające. Zwierzęta dziko żyjące na półwyspie to głównie: antylopy, gazy, dzikie kozy i wielbłądy, hieny, szakale, lisy, wilki, lamparty oraz gepardy. Problemy klimatyczno-glebowe wymuszały na ludności Arabii zajmowanie się przede wszystkim hodowlą zwierząt, a zwłaszcza owiec, kóz, osłów oraz wielbłądów. Warto podkreślić także, że Arabia słynęła z hodowli koni arabskich, zwanych kuhajlanami.⁷

Uwarunkowania geograficzne istotnie przyczyniły się do wypracowania koncepcji miejsca zwierząt w tradycji islamu. Zgodnie z nauką religii przyjęto, że zwierzęta są podległe człowiekowi, a ich zadaniem jest służenie. Dlatego też głównym zadaniem zwierząt jest użyteczność dla człowieka: stanowią pożywienie, były środkiem transportu w trudnym terenie pustyni, a także źródłem utrzymania społeczności. Co prawda zwierzęta są wyrazem piękna stworzenia dokonanego przez Boga: „Czy ty nie widziałeś, iż Boga wysławiają

⁶ Por. A. Scarabel, *Islam*, Kraków 2004, s. 10.

⁷ Por. S. Milczarek, *Kultura łowiecka w świecie islamu*, Warszawa 2002, s. 26.

ci, co są w niebiosach i na ziemi, i ptaki z rozpostartymi skrzydłami? Każdy wie, jak się modlić i jak wysławiać Boga. Bóg wie dobrze, co oni czynią” (24,41), to jednak przesadna troska i dbanie o nie, nie jest zbyt powszechna. Aczkolwiek aktualna interpretacja Koranu, a zwłaszcza komentarz do wersetu: „I nie ma zwierząt na ziemi, ani ptaków latających na skrzydłach, które by nie tworzyły społeczności podobnych do waszych” (6,38), coraz częściej jest postrzegany jako wezwanie do poszanowania świata zwierzęcego, będącego dziełem bożym, a zarazem obdarzaniem szacunkiem jego stworzenia. Islam sprzeciwia się także obcinaniu zwierzętom uszu i ogonów, ponieważ w ten sposób zmienione zostaje przez człowieka, doskonałe dzieło Boga. Natomiast dopuszcza się kastrację samców oraz wypalanie znaków na ciele zwierząt, poza głową, w celach hodowlanych, zgodnych z obowiązującymi wymogami weterynaryjnymi. Jednocześnie islam sprzeciwia się prowadzeniu doświadczeń oraz brutalnych badań na zwierzętach.⁸

Rytualna czystość

Czystość w ujęciu religioznawczym postrzegana jest jako brak zmazy i wszelkiej skazy, rozpatrywana bywa w aspekcie etycznym, jak również rytualnym. Zachowanie czystości analizowane jest w odniesieniu do sfery duchowej człowieka oraz wszelkiej materii, począwszy od ciała ludzkiego, przez rzeczy, rośliny i zwierzęta. Nierozłącznym elementem zachowania czystości w sensie religijnym są rytuały, przestrzegane na co dzień, a w sposób szczególny i niezwykle rygorystyczny w czasie świąt⁹.

Ludzie Bliskiego Wschodu, przywiązywali szczególną uwagę do zachowania czystości w życiu codziennym, co miało również odzwierciedlenie w zwyczajach religijnych. Strach przed sprzeniewierzeniem się zwyczajom, obowiązującym w społeczności od pokoleń,

⁸ Por. M. Klöcker, M., U. Tworuschka, *Etyka wielkich religii*, Warszawa 2002, s. 157-158.

⁹ Por. E. Wnuk-Lisowska, *Czystość*, w: *Religia. Encyklopedia PWN*, T. Gadacz, B. Minerski (red.), t. III, Warszawa 2001, s. 125.

powodował drobiazgowo przestrzeganie przepisów puryfikacyjnych. Wierzono, że odstępstwo od praktyk wypracowanych przez pokolenia, może przynieść nieszczęście i niepowodzenie całej społeczności. W sposób szczególny zwyczaje dotyczące czystości rytualnej pielęgnowali wyznawcy judaizmu. Fragment biblijny, w którym Jezus mówi: „Biada wam, uczeni w Piśmie i faryzeusze, obłudnicy! Bo dbacie o czystość zewnętrznej strony kubka i misy, a wewnątrz pełne są one zdzierstwa i niepowściągliwości” (Mt 23,25)¹⁰, stanowi przykład owej drobiazgowości. Islam znając obyczaje obowiązujące na Wschodzie, także do swojej doktryny wprowadził nakaz przestrzegania czystości, wskazując na szczególne znaczenie postępowania i zachowywania się oraz wykonywania czynności według kategorii czyste – nieczyste, które mają zastosowanie w wielu dziedzinach życia wierzącego. Rozróżnienie kategorii czyste-nieczyste najbardziej uwidacznia się na płaszczyźnie żywności, w tym także zwierząt, z których to pożywienie będzie przygotowywane oraz rytuałów związanych z modlitwą, ale nie ogranicza się jedynie do tych dwóch aspektów. Rytualne pojęcie czystości posiada obecnie znacznie głębsze znaczenie, aniżeli miało to miejsce pierwotnie. Współczesna, rozwinięta wiedza medyczna¹¹, nakazuje wręcz muzułmaninowi szczególną troskę w zakresie higieny własnej, nie tylko ze względów religijnych, ale także ze względów zdrowotnych. Wynika to bowiem z przekonania muzułmanów, że dawcą życia jest Bóg, zaś człowiek musi o zdrowie i życie należycie dbać. Dlatego często muzułmanie odrzucają niektóre zwierzęta, postrzegając je w kategoriach nieczystości, ze względu na niebezpieczeństwo, jakie mogą ze sobą nieść.

¹⁰ Wszystkie odwołania do Pisma Świętego pochodzą z wydania: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Poznań 1991.

¹¹ Muzułmańscy Arabowie niemal od samego początku islamu interesowali się medycyną, upowszechniając i rozwijając koncepcje greckiej wiedzy. Wiedzieli jak istotne jest zdrowie poszczególnych osób dla prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa. Por. E. Savage-Smith, *Medycyna*, w: *Historia nauki arabskiej. Technika, alchemia, nauki przyrodnicze i medycyna*, R. Rashed, R. Morelon (red.), t. III, Warszawa 2005, s. 161-163.

Czystość zwierząt

Zachowując przepisane prawem zasady czystości rytualnej, islam rozróżnia zwierzęta czyste i nieczyste. Ten podział jest ściśle powiązany z zasadami żywieniowymi. Mięso zwierząt czystych, a więc *halal* jest dozwolone do spożywania dla muzułmanów, zaś mięso zwierząt nieczystych pozostaje *haram*, czyli zabronione. Oczywiście kryteria czystości zwierząt są różne. Przede wszystkim istotne znaczenie posiadają zwyczaje związane z tradycją przedmuzułmańską, a także wynikające z nakazów religii. W ustalaniu prawa żywieniowego nie bez znaczenia były uwarunkowania geograficzno-klimatyczne, posiadające istotny wpływ na przechowywanie zapasów żywności, w tym mięsa. Ponadto o czystości rytualnej zwierząt świadczą ich przynależność garunkowa, biologiczna oraz zachowania higieniczne zwierząt.

Świnia domowa

W tradycji muzułmańskiej istnieje pogląd, zgodnie z którym już nazwa zwierzęcia, dana przez Boga, charakteryzuje jego przydatność lub konieczność odrzucenia przez człowieka. Modelowym przykładem najbardziej nieczystego zwierzęcia w ujęciu islamu jest świnia. Świnia domowa w języku arabskim *khinzir*, oznacza *uwążam, za nieczyste*, a zatem już sam Allah wskazał miejsce świni w życiu muzułmanina i konieczność jej odrzucenia.¹²

Zakaz hodowli, a w konsekwencji spożywania wieprzowiny w tradycji islamu posiada uwarunkowania kulturowe i religijne. Zagadnieniem dotyczącym niechęci, a wręcz odrazy do wieprzowiny wśród społeczeństwa żydowskiego i muzułmańskiego, zajmował się Mojżesz Majmonides, nadworny lekarz Aladyna, żyjący w XII wieku w Kairze. Uważał on, że Bóg zakazał spożywania wieprzowiny swoim wiernym, ze względu na zdrowie publiczne, bowiem mięso świni ma zły wpływ na ciało człowieka. Utrzymywany jest bowiem pogląd, że świnia domowa jest zwierzęciem brudnym, lubiącym tarzać się w błocie oraz jedzącym pomyje. Istotnym elementem postrzegania świni jako

¹² Por. *Zakazy absolutne – żywność* [online], [dostępne 21.03.2016] w World Wide Web http://www.alislam.pl/islam/zarys_islamu/zakazy_apsolutne_w_islamie.

zwierzęcia nieczystego jest jej fizjologia. Świnia nie jest właściwie przystosowana do życia w gorącym i suchym klimacie, jaki panowały na terenach powstania Biblii i Koranu. Przede wszystkim dlatego, że posiada niesprawny system termoregulacji ciała. Udowodniono, że świnia produkuje do 30 gramów płynu na metr kwadratowy swojego ciała; dla porównania koza lub owca produkuje ok. 60 g na metr kwadratowy, zaś człowiek 1000 gramów płynu na godzinę.¹³ Ponadto świnia poci się głównie przy pomocy gruczołów usytuowanych w obszarze ryjka oraz racic, a więc w miejscach niezbyt widocznych. Skoro nie można było zobaczyć na skórze wydalanego potu, a wraz z nim także i toksyn, dla człowieka pustyni stawało się jasnym, że cała nieczystość, została zatrzymana wewnątrz zwierzęcia, a w konsekwencji przeniknęła do mięsa.

Wprowadzenie zakazu spożywania wieprzowiny jako mięsa nieczystego, w diecie społeczeństw Bliskiego Wschodu posiadało głębsze znaczenie, aniżeli sprowadzane często do kategorii czyste-nieczyste. Klimat terenów Półwyspu Arabskiego, sprzyjał rozwojowi pasożytów, szczególnie w mięsie wieprzowym, które łatwo ulega zepsuciu. Ponadto muzułmanom nie wolno spożywać produktów pochodzenia wieprzowego, takich jak smalec. Wśród bardzo pobożnych muzułmanów panuje przekonanie, że nawet dotknięcie wieprzowiny, powoduje utratę czystości rytualnej wierzącego. Takie postrzeganie zakazu dotyczącego wieprzowiny skutkuje również unikaniem, a nawet wykluczeniem ze swojej garderoby, ubrań wykonanych ze skóry wieprzowej. W skrajnych wypadkach do wyrobu odzieży skórzanej oraz butów stosuje się skóry zwierząt zabitych rytualnie.¹⁴ Wreszcie spożycie zakażonego mięsa może wywołać włośnicę. Kwestia pasożytów jest jednak uzasadnieniem dużo późniejszym niż powstanie islamu i wprowadzenie zasad dotyczących żywienia. Bakterie pasożytne odkryto dopiero w XIX wieku.¹⁵

¹³ Por. M. Harris, *Krowy, świnie, wojny i czarownice*, Katowice 2007, s. 40-45.

¹⁴ Por. E. Barlösius, *Sozologie des Essens*, Monachium 2011, s. 102.

¹⁵ Por. Z. Pawłowski, *Inwazje i choroby pasożytne*, w: *Choroby zakaźne i pasożytne*, Z. Dziubek (red.), Warszawa 2003, s. 487-491.

Zakaz spożywania wieprzowiny wydaje się mieć inną, bardziej prozaiczną przyczynę, którą jest czynnik ekonomiczny. Świnia domowa nie posiada umiejętności przeżuwania pokarmu ze zwiększoną zawartością celulozy, chociażby trawy. Z tego powodu zwierzęta te musiały być karmione zbożem, co stanowiło konkurencję w odżywianiu dla człowieka. Ponadto świnie domowe nie nadają się na zwierzęta pociągowe oraz nie dają mleka, jak krowy, owce i kozy. Dlatego hodowla świń była na terenach pustynnych nieekonomiczna. Można zatem przyjąć, że czynnik ekonomiczny jest jednym z elementów stanowiących o odrzuceniu przez niektóre systemy religijne, w tym islam, wieprzowiny, utożsamiając ją tym samym z tabu żywieniowym. Innym argumentem przeciwko spożywaniu wieprzowiny jest historia świni domowej jako zwierzęcia ofiarnego w starożytnym Egipcie. Izraelici odrzucając wieprzowinę, chcieli tym samym podkreślić swoją odrębność i wiarę monoteistyczną przeciwstawić politeizmowi obecnemu nad Nilem¹⁶. Podobny zakaz spożywania mięsa, poświęconego w ofierze obcym bóstwom, obowiązuje w islamie.

Wraz z rozwojem nauk biologicznych oraz medycznych, uwypuklona została szkodliwość mięsa wieprzowego wraz z jej negatywnym działaniem na zdrowie człowieka. Medycyna muzułmańska podkreśla, że powikłania związane z chorobami wywołanymi przez pasożyty mogą objawiać się w zatruciu pokarmowym, zmianach skórnych oraz zaburzeniach metabolicznych, a także być powodem bólu głowy i braku apetytu. Ponadto mięso wieprzowe jest przyczyną wielu chorób, o których powszechnie wiadomo, niezależnie od kręgu religijnego. Przede wszystkim powoduje wzrost poziomu cholesterolu we krwi człowieka, a to prowadzi do miażdżycy naczyń krwionośnych i jest przyczyną obciążenia pracy serca. Natomiast prowadzone badania nad działaniem białek wykazały, że mogą wywoływać choroby alergiczne.¹⁷

¹⁶ Por. M. Harris, *Krowy, świnie...*, dz. cyt., s. 43.

¹⁷ Por. *Zakaz spożywania wieprzowiny* [online], [dostępne 21.03.2016] w World Wide Web <http://www.planetaislam.com/islam/wieprzowina.html>.

Pies

Pies jest zwierzęciem najwcześniej udomowionym, a dzięki temu najbliższym oraz wiernym człowiekowi, posiadającym tajemnicze właściwości, jak chociażby orientacja w terenie i przeczucie śmierci. Jednak te cechy nie we wszystkich kręgach kulturowych zostały docenione. Pogardzanie psami ze względu na ich służalczość, niepokonany apetyt, nadmierny temperament seksualny, aż po żywienie się odpadkami i padliną, sprawiło że zwierzęta te postrzegane są jako stworzenia nieczyste, zwłaszcza w środowisku hebrajskim, aramejskim i arabskim.¹⁸ Niechęć ta została bardzo mocno uwypuklona w tradycji muzułmańskiej, w której pies jest zwierzęciem uważanym za nieczyste oraz będące uosobieniem wszelkiego zła. Muzułmanie gardzą psami, a powszechnie obowiązujący pogląd głosi, że aniołowie nie wchodzi do domów tych ludzi, w których są psy. Dlatego przestrzegający prawa wierzący nie trzymają w domach psów do towarzystwa. Powszechną praktyką na Bliskim Wschodzie jest zabijanie czarnych psów, uważanych za wcielenie diabła.

Koran nie wypowiada się negatywnie o psach, zaś postrzeganie zwierzęcia w islamie, jest o wiele mocniej zakorzenione w tradycji muzułmańskiej. Niechęć samego Mahometa do psów, wynikała z jego osobistych doświadczeń, bowiem został dotkliwie pogryziony przez dzikie zwierzęta.¹⁹ Jednak to doświadczenie nie stało się dominującym w życiu proroka, który jak podaje tradycja, wypowiadał się także pozytywnie o psach. Podczas jednej z wypraw wojennych, Mahomet spotkał sukę z młodymi, zabronił swoim wojownikom ją straszyć i przeszkadzać, a nawet wyznaczył strażnika aby pilnował spokoju zwierząt. Znana jest także inna historia z życia proroka, który miał powiedzieć do prostytutki, że jej wszystkie grzechy zostały darowane, ponieważ napiła spragnionego psa. Te wydarzenia

¹⁸ Por. W. Bator, *Pies*, w: *Religia – encyklopedia PWN*, T. Gadacz, B. Milerski (red.), t. 8, Warszawa 2003, s. 110-111.

¹⁹ Por. A. Jankowska, *Jak pies pogryzł Mahometa i co na to Koran* [online], [dostępne 21.03.2016] w World Wide Web http://www.zpazurem.pl/artykuly/jak_pies_pogryzl_mahometa_i_co_na_to_koran.

z życia Mahometa nie zmieniają jednak powszechnie obowiązującego zwyczaju, dotyczącego hodowania psów bez wyraźnej konieczności. Pies winien być używany do ochrony obejścia.²⁰

Wreszcie nieczystość psa wynika z jego wydzielin, a zwłaszcza śliny. Nieczystość ta w islamie jest tak wielka, że najmniejszy kontakt z psem albo jego śliną powoduje rytualną nieczystość wierzącego, skutkującą koniecznością dokonania ablucji. Zaś dotknięcie naczynia przez psa, powoduje całkowitą jego nieprzydatność do użytku: „Jeśli z naczynia któregoś z was wypił pies, niech umyje je siedmiokrotnie”²¹. Pogardzanie psami w tradycji muzułmańskiej jest tak głęboko zakorzenione w świadomości społecznej, że nazwanie kogoś psem, a więc arabskim *kalbun*, uważane jest za największą obelgę.²²

Wielbłąd

W przeciwieństwie do psów i świń, zwierzęciem szczególnie szanowanym przez Arabów, a w konsekwencji także przez muzułmanów jest wielbłąd. Arabowie udomowili jednogarbnego wielbłąda – dromadera, pod koniec II tysiąclecia przed Chrystusem. Wielbłąd jest zwierzęciem doskonale przystosowanym do trudnych warunków pustyni. Wytrzymuje skwar i upał, a zarazem może długo funkcjonować bez wody. Organizm tych zwierząt posiada specjalną ochronę przed parowaniem wody, który utrzymuje stałą gęstość krwi. Poza tym garb, wypełniony tłuszczem zapewnia ochronę przed słońcem oraz umożliwia szybką utratę nagromadzonego ciepła. Wielbłądy stanowią doskonały, a przede wszystkim szybki środek pustynnego transportu.²³

²⁰ Por. A. Kandiha, *Kocie oko na Maroko* [online], [dostępne 21.03.2016] w World Wide Web <http://multicultclub.com/kocie-oko-na-maroko/>.

²¹ *Sahih al-Buchari. Zbiór wiarygodnych hadisów proroka Muhammada rozdziały I-X*, Poznań 2015, s. 44.

²² Por. M. Zawadzki, *Trzy lata więzienia za dwa fruważace buty* [online], [dostępne 21.03.2016] w World Wide Web http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114881,6377153,Trzy_lata_wiezienia_za_dwa_fruwajace_buty.html.

²³ Por. J. Danecki, *Kultura islamu – słownik*, Warszawa 1997, s. 198.

Wielbłąd był towarzyszem człowieka, a w sposób szczególny trudnego życia Beduinów. Jednocześnie dzięki tym zwierzętom możliwe stało się okiełznanie i zasiedlenie pustyni. Wielbłądy są do dziś symbolem bogactwa oraz stanu posiadania, a zarazem podstawą egzystencji wielopokoleniowej rodziny. Do dziś także powszechnym jest wycenianie mahru, a więc obowiązkowego daru przedślubnego, który musi przekazać kawaler swojej wybrance, właśnie w wielbłądach.²⁴

Zwierzęta te w tradycji islamu są otaczane szacunkiem i ochroną, zaś w Koranie zostały zapisane kary za znęcanie się nad wielbłądami: „To jest wielbłądzica; ona pić będzie określonego dnia, a wy pić będziecie innego oznaczonego dnia. Nie czyńcie jej nic złego, bo dosięgni was kara Dnia Wielkiego! Oni jednak przecięli jej pęciny, lecz nazajutrz tego pożałowali. I dosięgła ich kara...” (26,155-158). Podobnie zaniedbanie ciężarnej wielbłądzicy jest porównywane do złego postępowania.

Szacunek dla wielbłądów wynika nie tylko z użytecznego znaczenia zwierząt w warunkach pustyni, jest także ściśle powiązany z islamem. Ulubionym dromaderem Mahometa była wielbłądzica Al-Kaswa, którą kupił od Abu Bakra. Jak uczy historia zwierzę miało odciętą część ucha i to na niej, prorok wjechał do Medyny. Tym samym rozpoczęła się era muzułmańska. Ulubionej wielbłądzicy Mahometa przypisuje się także udział w istotnym dla świata islamu, wydarzeniu, a mianowicie wskazanie budowy domu proroka, na miejscu którego wzniesiony został meczet Proroka w Medynie.²⁵ W języku arabskim jest ponad 150 określeń zwierzęcia, bowiem zwierząt nie określa się popularnym słowem wielbłąd, lecz rozbudowanymi, a nawet

²⁴ Cena wielbłąda jest zróżnicowana i zależy od rejonu świata. W Dubaju za młode zwierzę trzeba zapłacić ok. 3 000 PLN, za dorosłego, rasowego osobnika ok. 12 000 PLN. W Jordanii natomiast średnia cena zwierzęcia to ok. 5 000 PLN. Por. H. Sands, *How to buy a camel in Dubai* [online], [dostępne 21.03.2016] w World Wide Web <http://www.timeoutdubai.com/knowledge/features/42147-how-to-buy-a-camel-in-dubai>.

²⁵ Relacje dotyczące wydarzenia są niejasne, bowiem podobna relacja dotyczy wyznaczenia miejsca budowy meczetu w oazie Kuba, w pobliżu Medyny. Por. M. Gaudefroy-Demombynes, *Narodziny islamu*, Warszawa 1988, s. 81-83.

niezwykle szczegółowymi określeniami, zawierającymi wiek, płęć oraz maść zwierzaka.²⁶

Kot

Ideałem, do którego osiągnięcia dążą muzułmanie jest sposób postępowania i życia Mahometa. Zapewne z tego powodu, szczególne prawa w świecie muzułmańskim posiadają koty – ulubione zwierzęta proroka. W wielu tradycjach religijnych koty postrzegane były za byty demoniczne albo święte, ze względu na nocny tryb życia oraz niezwykłą zręczność fizyczną, płodność, a także odporność na zranienia i choroby. Nie bez znaczenia pozostają także psychiczne uwarunkowania tych zwierząt, a więc przede wszystkim niezależność, samodzielność oraz tajemniczość. Koty były otaczane kultem w Egipcie.²⁷

Wspomniana została wcześniej legenda o pogryzieniu Mahometa przez dzikie psy. Wówczas to jego ciężkie rany, wylizała kotka – Muezza, ulubione zwierzę proroka. Tradycja uczy, że Muezza był arabskim kotem pustynnym. Z tego powodu rasa ta do dziś darzona jest szacunkiem, a wśród Beduinów żyjących w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie, uważana nawet za świętą. Kot ten przystosowany jest do życia w trudnych warunkach gorącego, suchego i ubogiego w roślinność terenu pustyni. Do dziś żyje na Saharze, Półwyspie Arabskim aż do Pakistanu i Afganistanu. Arabski kot pustynny fizycznie podobny jest do kota domowego. Różni się jedynie umaszczeniem, jest w kolorze piasku pustynnego, z szarymi prążkami na grzbiecie. Długa sierść na łapach, stanowi ochronę przed gorącym piaskiem. Gatunek ten jest zagrożony wyginięciem. Został zaliczony do kategorii podwyższonego ryzyka w Czerwonej Księdze Gatunków Zagrożonych Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody

²⁶ Por. J. Danecki, *Kultura islamu...*, dz. cyt., s. 198.

²⁷ Bastet – egipska bogini miłości, radości, muzyki, tańca, ogniska domowego, płodności. Por. G. Pinch, *Egyptian Mythology: A Guide to the Gods, Goddesses and Traditions of Ancient Egypt*, Oksford 2004, s. 272.

i Jej Zasobów.²⁸ Mimo, że polowanie na te koty jest prawnie zabronione w wielu krajach arabskich, to jednak ze względu na łatwość w oswojaniu, są wyłapywane i sprzedawane jako koty domowe.

Tradycja muzułmańska przytacza kilka opowieści o Muezzie, wskazujące na szczególny stosunek Mahometa do zwierzęcia. Niewątpliwie najpopularniejszą jest ta ukazująca delikatność proroka, który widząc śpiącą kotkę, a nie chcąc jej budzić, kazał odciąć rękaw swojego płaszcza.²⁹ Często wspomiana jest także opowieść o tym, jak to podczas wygłaszania piątkowej hutby, prorok trzymał na kolanach Muezzę. W przeciwieństwie do śliny psa, muzułmanie uwarzają, że wydzielina kota jest czysta. Świadczyć o tym mają chociażby przekazy dotyczące życia proroka, który używał do ablucji wody z miski swojego kota. Wreszcie najciekawsza z legend dotycząca egzystencji kotów, uczy o wdzięczności Mahometa wobec zwierząt, za obronę przed ukąszeniem węża. Prorok położył rękę na grzbiecie Muezzy i w ten sposób obdarzył ją darem spadania na cztery łapy, a dar ten dotyczy wszystkich kotów świata. Dowodem na to, jest ślad ręki proroka na grzbietach kotów, widoczny jako ciemniejsza pręga sierści.³⁰ Ponadto w ludowych wierzeniach muzułmańskich czarnemu kotowi przypisywane są niezwykle właściwości. Powszechnym jest przekonanie, że takie zwierzę ma siedem żyć.³¹

Podejście Mahometa do kotów, wypracowało postrzeganie tych zwierząt w świecie o dominacji islamu. Muzułmanie uważają, że sposób w jaki człowiek traktuje koty, stanowi odzwierciedlenie relacji wobec drugiego człowieka. Dlatego też religia zachęca swoich wyznawców do opieki nad tymi zwierzętami, a nawet zaleca aby wierny dokarmił przynajmniej jednego bezdomnego kota i absolutnie

²⁸ Por. *Felis margarita* [online], [dostępne 22.03.2016] w World Wide Web <http://www.iucnredlist.org/details/8541/0>.

²⁹ S. Stall, *100 cats who changed civilization: History's most influential felines*, San Francisco 2007, s. 40.

³⁰ Por. G. A. Geyer, *When cats reigned like kings: On the Trail of the Sacred Cats*, Kansas City 2004, s. 28-29.

³¹ Por. W. Bator, *Kot*, w: *Religia – encyklopedia PWN*, T. Gadacz, B. Milerski (red.), t. 6, Warszawa 2002, s. 75-76.

zabronione jest znęcanie się nad zwierzętami. Taki nakaz wypływa z tracyji proroka, który powiedział: „Nie znęcajcie się nad zwierzętami, albowiem Bóg przeklnie każdego, kto tak czyni”³². W przeciwieństwie do psów, koty mogą być hodowane w domach wierzących dla przyjemności, pod warunkiem zapewnienia pożywienia oraz wolności.³³

O randze znaczenia kotów w świecie muzułmańskim świadczy ich tolerowanie w meczetach. Od dawna bezdomne koty miały swój azyl w meczetach, a w ostatnim czasie wprowadzono regulacje dotyczące obecności zwierząt w meczetach. Imam Mustafa Efe z meczetu w Stambule postanowił wpuszczać bezdomne zwierzęta do budynku, aby w ten sposób zapewnić im ochronę. Dla wielu muzułmanów kocie mruczenie jest czymś tajemniczym, porównywanym do kociej modlitwy. Dlatego też kotów nie przepędza się z meczetów, nawet na czas modlitwy rytualnej.³⁴

Ryby

Zgodnie z nauką Koranu zwierzęta żyjące w wodzie, a więc rzekach, jeziorach i morzach są czyste i dozwolone do spożywania przez muzułmanów: „Dozwolone wam jest polowanie na zwierzynę morską i żywienie się nią, jako zaopatrzenie dla was i dla podróżnych” (5,96). Także tradycja Mahometa przypomina o tym słowami: „Wody jego są czyste, a to co martwe w morzu jest dozwolone”³⁵. Jednak podobnie jak to ma miejsce w tradycji żydowskiej, również islam wprowadził

³² Mahomet – Mądrości Proroka. Wybrał, przełożył z arabskiego i wstępem opatrzył Janusz Danecki, Warszawa 1993, s. 121.

³³ Por. E. Grabarczyk-Ponimasz, *Muezza – kot proroka* [online], [dostępne 23.03.2016] w World Wide Web <http://swiatkotow.pl/strefa-wiedzy/artykuly/historia/art,245,muezza-kot-proroka.html>.

³⁴ Por. *Meczet dla kotów. Proste rozwiązanie problemu* [online], [dostępne 23.03.2016] w World Wide Web <http://www.polisexpress.co.uk/meczet-dla-kotow-proste-rozwiazanie-problemu/>.

³⁵ Por. Ibn Kathir, *Zakazane pożywienie* [online], [dostępne 23.03.2016] w World Wide Web http://www.planetaislam.com/praktyka/zwierzyna_jedzenie_zakazane_islam.htm.

pewne ograniczenia dotyczące spożywania zwierząt wodnych. Główną zasadą, będącą wyznacznikiem dopuszczenia określonego zwierzęcia wodnego do spożycia jest posiadanie łącznie łusek i płetw. Dlatego wykluczony został węgorz, jako nieposiadający łusek, ale jest też drapieżnikiem. Dyskusyjnym pozostaje także kwestia krewetek. Stawonogi te nie posiadają łuski, lecz pancerz, dlatego też niektórzy interpretatorzy prawa, uważają, że są zabronione.

Mimo, że Półwysep Arabski otoczony jest z trzech stron wodami mórz, w których żyje dużo ryb oraz owoców morza, to jednak rybołówstwo w czasach Mahometa nie było zbyt popularnym zajęciem wśród Arabów. Często także rybacy byli pogardzaną częścią społeczności.³⁶ Zapewne z tego powodu wśród Beduinów ryby nie były zbyt powszechnym pożywieniem. Sytuacja zmieniła się dopiero w średniowieczu, zwłaszcza w Egipcie, gdzie istniały specjalizacje rybackie: *tawwan*, a więc poławiacze tuńczyków, *bunni* trudniący się sprzedażą marynowanych karpia oraz *qardusi* specjalizujący się w łowieniu strzępieli³⁷. Obecnie wody Nilu nie są już tak bogate w ryby. Dlatego też bliskowschodnie rybołówstwo koncentruje się w Morzu Czerwonym oraz Oceanie Indyjskim, z których pozyskuje się graniki, tuńczyki, strzępiele, sole, kalmary oraz krewetki. Pośród muzułmańskich państw Afryki, liderem w poławianiu ryb jest Maroko. Głównym odbiorcą połowów jest Europa. Natomiast na Bliskim Wschodzie, dużym producentem ryb jest Oman, które w ok. 40% trafiają do krajów Unii Europejskiej. Ryby łowione przez Jemeńczyków i Kuwejtczyków sprzedawane są do Arabii Saudyjskiej.³⁸

Pszczoly

Islam uczy, że pszczoły są muzułmanami, ponieważ do nich także skierowane zostało boskie objawienie, co podkreślają następujące

³⁶ Por. S. Milczarek, *Kultura łowiecka...*, dz. cyt., s. 27.

³⁷ Strzępiele – rodzina ryb okoniokształtnych, o smacznym mięsie. Występuje w gorących wodach oceanicznych, ale też niektóre gatunki wpływają do rzek.

³⁸ Por. *Kuchnia arabska. Tradycje, smaki, potrawy*, E. Wężyk (red.), Warszawa 2008, s. 36-39.

słowa Koranu: „I objawił twój Pan pszczołom: ‘Wybierajcie sobie wasze mieszkania w górach, w drzewach i w tym, co ludzie budują; następnie jedzcie ze wszystkich owoców i chodźcie pokornie drogami swego Pana!’ z wnętrzości ich wychodzi napój różnego koloru, w którym ludzie znajdują uzdrowienie...” (16,68-69). Przytoczony cytat stanowi potwierdzenie trzech głównych atrybutów pszczół i ich ważności w życiu wierzących: muzułmańska natura pszczół, symbol pracowitości oraz rytualna czystość miodu. Pszczoła bywa porównywana do człowieka, a czasami nawet stanowi jego archetyp. Zestawienie czynności pszczoły z powinnościami ludzi, ukazuje konieczność realizowania własnego powołania oraz celów, jakie postawił przed wierzącym Bóg. Pszczoła ma wyznaczony cel, wylatuje z ula i robi wszystko aby zebrać jak najwięcej nektaru. Podobnie muzułmanin, aby zrealizować cel swojego życia, zgodnego z nakazami Boga, musi się do nich zastosować i postępować według nich. Jeśli pszczoła przestanie zbierać nektar, stanie się bezużyteczna. Natomiast jeśli człowiek przestanie dążyć do Boga, stanie się niewierzącym.³⁹

Zwierzęta ofiarne w islamie

Ofiara składana ze względów religijnych, stanowi symboliczne oczyszczenie człowieka z niewłaściwych przywiązań, postępowań oraz skłonności. Jest także zewnętrznym aktem pokutnym. Islam również zna obrzęd ofiary, składany na pamiątkę posłuszeństwa jakiego Bogu okazał Abraham. Zgodnie z wiarą, Bóg rozkazał Abrahamowi złożyć w ofierze syna Izmaela, na znak posłuszeństwa. Posłuszny sługa był gotowy złożyć chłopca w ofierze. Jednak Bóg widząc oddanie Abrahama, odstępuje od tego żądania: „Synu mój! Oto widziałem siebie we śnie, zabijającego ciebie na ofiarę (...) A kiedy obaj poddali się całkowicie (...) zawołaliśmy do niego: Abrahamie! (...) I okupiliśmy go wielką ofiarą” (37,102-107). Na pamiątkę tamtego wydarzenia obchodzone jest największe święto muzułmańskie *Id al-Adha*, zwane

³⁹ Por. *An Islamic Perspective on the Bee* [online], [dostępne 23.03.2016] w World Wide Web <http://www.islamawareness.net/Animals/bee.html>.

Świętem Ofiar, celebrowanym na zakończenie dorocznej pielgrzymki do Mekki.⁴⁰

Muzułmanie nie mogą spożywać mięsa zwierząt ofiarnych, poświęconych innym bogom. Zgodnie z nakazem Allaha, wierzący może spożyć tylko mięso zabite w imię swojego Boga. I tak właśnie dzieje się podczas święta Id al-Adha. Pielgrzymi przebywający w Mekce, a także miliony wiernych na całym świecie, składają w ofierze byka lub barana. Święto Ofiar trwa cztery dni. Centralnym elementem kultywowania tej tradycji jest idea całkowitego poddania się Bogu i zaufanie w Jego miłosierdzie. Muzułmanie upatrują w tym święcie zmartwychwstanie. Na pamiątkę wydarzeń muzułmanie składają w ofierze zwierzę, które musi być zabite zgodnie z obowiązującymi zwyczajami i w określonym rytuale. Część mięsa ofiarnego przekazywana jest dla biednych i potrzebujących, natomiast z reszty przygotowuje się świąteczny posiłek.⁴¹ Nakaz ten wynika z zapisu Koranu: „Dla was umieściliśmy zwierzęta ofiarne wśród symboli kultu Boga. Dla ws z nich jest dobro. Wspominajcie więc imię Boga nad nimi, ustawionymi w szeregu. Potem, kiedy leżą na boku, jedzcie z nich i nakarmcie skromnego i proszącego wstydliwie” (22,36).

Ubój halal

Właściwe wypełnianie nakazów bożych dotyczących właściwego traktowania zwierząt, których mięso przeznaczone zostanie do spożycia lub złożenia w ofierze, wymaga odpowiedniego rytuału. Muzułmański zwyczaj zabijania zwierząt nazywany jest ubojem halal, czyli taki, który spowoduje, że mięso będzie nadawało się do spożycia dla wyznawców islamu. Jednocześnie wypełnienie nakazów uboju, gwarantuje przestrzeganie wszelkich zasad wypływających z religii, zgodnie ze słowami Mahometa: „Bóg zaleca, byście byli dobrzy. Jeśli zabijacie zwierzę, bądźcie dla niego dobrzy, jeśli zarzynacie zwierzę,

⁴⁰ Por. M. Dziekan, *Święto Ofiar*, w: *Święta wielkich religii*, R. Kirsze, H. Schultze (red.), Warszawa 1998, s. 77-79.

⁴¹ Tamże.

bądźcie dobrzy dla swojej ofiary. Niechaj wasz nóż będzie ostry, by zwierzę ofiarne nie męczyło się.”⁴²

Zwierzę przeznaczone do uboju musi być czyste, zdrowe i nie może posiadać widocznych wad na ciele. Ubój zgodny z rytuałem religijnym może przeprowadzić tylko osoba będąca muzułmaninem, posiadająca ważne badania lekarskie oraz licencję⁴³ do wykonywania czynności rzeźnickich wydaną przez właściwy związek muzułmański. Rzeźnik musi być muzułmaninem, bowiem podczas dokonywania cięcia, wypowiedane są następujące słowa w języku arabskim: „*bismillahi Allahu akbar*”⁴⁴. Zgodnie z obowiązującym prawem religijnym islamu, zwierzę nie może być ogłuszone przed ubojem, w związku z czym jeśli w rzeźni są urządzenia powodujące utratę przytomności bydła, należy je wyłączyć. Zwierzę podczas uboju musi być zwrócone głową w stronę Mekki oraz musi być unieruchomione, tzn. powinno znajdować się w przeznaczonym do tego celu kojcu lub klatce. Sam ubój przeprowadzany jest ręcznie i polega na przecięciu żył i tętnic szyjnych oraz tchawicy, przy jednoczesnym nienaruszaniu kręgosłupa, bowiem uszkodzenie kręgów szyjnych dyskwalifikuje mięso z kategorii halal⁴⁵. Narzędzie winno być ostre, proste i gładkie, odpowiednio długie, zaś cięcie musi być szybkie i zdecydowane. Podczas dokonywania uboju nie należy zadawać dodatkowych bodźców bólowych zwierzęciu, zaś zwierzę ubite należy pozostawić do wykrwawienia, dopiero wówczas można przystąpić do dalszych czynności produkcyjnych. Podczas przygotowywania mięsa do sprzedaży, nie należy wprowadzać do niego substancji pochodzenia zwierzęcego, białek i tłuszczów. Przy pakowaniu mięsa musi być obecna osoba posiadająca licencję związku religijnego i uprawniona do znakowania produktów mięsnych logiem halal. Mięso halal musi być przechowywane i magazynowane z dala od produktów wieprzowych, krwi zwierzęcej oraz innych wyrobów mięsnych niebędących

⁴² *Mahomet. Mądrości...*, dz. cyt., s. 122.

⁴³ Wzory dokumentów przekazywane są do Głównego Inspektoratu Weterynarii.

⁴⁴ „W imię Boga Wielkiego”.

⁴⁵ Por. A. Sowa, *Horror na eksport*, „Polityka” 2012, nr 12 (2851), s. 28-29.

halal. Cały proces produkcji mięsa w systemie halal kończy się wydaniem certyfikatu przez właściwy związek religijny, w przypadku Polski działający na terytorium RP⁴⁶.

Uzgodnienia dotyczące przeprowadzania uboju halal w Polsce zostały zatwierdzone 7 października 2010 roku. Niemniej jednak w roku 2012 Trybunał Konstytucyjny⁴⁷ orzekł, że ubój rytualny jest niezgodny z polskim prawem i nakazano jego zaprzestania z dniem 1.01.2013 roku. Zakaz ten dotyczy nie tylko uboju w tradycji islamu, ale także tradycji żydowskiej⁴⁸. W Polsce działało 20 ubojni, posiadających certyfikaty zgodne z procedurą religijną. Jednocześnie Polska była jednym z większych europejskich eksporterów mięsa wytworzonego zgodnie z zasadami religijnymi⁴⁹. W grudniu 2014 roku Trybunał Konstytucyjny RP uznał, że wprowadzenie zakazu uboju rytualnego w Polsce było niekonstytucyjne, ponieważ ograniczało praktykowanie religii żydowskiej. Tym samym wyrażono zgodę na przeprowadzenie tego rodzaju uboju w celach liturgicznych.⁵⁰

⁴⁶ Por. *System Halal w Polsce* [online], [dostępne 14.01.2013] w Word Wide Web http://www.alislam.pl/certyfikacja_halal/zasady_systemu_halal

⁴⁷ Por. Trybunał Konstytucyjny, *Zasady uboju zwierząt (ubój rytualny)*, Wyrok z dnia 27.11.2012, w: *Dziennik Ustaw* 2012 nr 230 poz. 1365, z dn. 6.12.2012.

⁴⁸ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej w lipcu 2013 roku odrzucił rządowy projekt dopuszczający stosowania uboju rytualnego na terytorium Polski. Środowisko muzułmańskie i żydowskie decyzję sejmu komentowało jako ograniczanie wolności religijnej i utrudnianie praktykowania religii.

⁴⁹ Por. E. Siedlecka, *Ubój rytualny będzie w Polsce zgodny z prawem*, „Gazeta Wyborcza” [online], [dostępne 24.10.2012], w Word Wide Web http://wyborcza.pl/1,75478,12732738,Uboj_rytualny_będzie_w_Polsce_zgodny_z_prawem.html; E. Siedlecka, *Okrutny ubój rytualny w interesie rzeźników*, „Gazeta Wyborcza” [online], [dostępne 15.11.2012] w Word Wide Web http://wyborcza.pl/1,75478,12857869,Okrutny_uboj_rytualny_w_interesie_rzeznikow.html.

⁵⁰ Por. *Zakaz uboju rytualnego jest niekonstytucyjny* [online], [dostępne 23.03.2016] w Word Wide Web <http://polska.newsweek.pl/uboj-rytualny-wyrok-trybunalu-grudzien-2014-newsweek-pl,artykuly,353295,1.html>.

Zwyczaje żywieniowe

Pośród licznych elementów charakteryzujących społeczność wierzących w Allaha, najbardziej widocznym w życiu codziennym, a przez to niezwykle popularnym są zwyczaje żywieniowe, wywiedzione z samego Koranu. Allah zwrócił się do ludzi słowami: „O ludzie! Jedzcie z tego co jest na ziemi dozwolone i dobre” (2,168) oraz „Dozwolone wam jest pożywienie tych, którym została dana Księga; a wasze pożywienie jest im dozwolone” (5,5). Niemniej jednak istnieje szereg zakazów dotyczących pożywienia, które także wynikają z bożego nakazu. Haram w języku arabskim oznacza „to, co zakazane”. W odniesieniu do tradycji żywieniowych haram określa te produkty, które są całkowicie zabronione. Przeciwnieństwem tego, co jest zabronione są rzeczy dozwolone dla muzułmanów, określane słowem halal. Niewątpliwie z punktu widzenia religijnego, największą grupę produktów haram, stanowią produkty spożywcze, bowiem należą do niej niektóre rodzaje mięsa i jego przetworów.

Allah podaje swoim wyznawcom wyraźne zakazy czego jeść im nie wolno: „Zakazane wam jest: padlina, krew i mięso świni; to, co zostało poświęcone na ofiarę w imię czegoś innego niż Boga; zwierzę zaduszone, zabite od uderzenia, zabite na skutek upadku, zabite na skutek pobudzenia i to, które pożerał dziki zwierz – chyba że zdołaliście je zabić według rytuału – i to, co zostało ofiarowane na kamieniach” (5,3).

Zabronione jest muzułmaninowi spożywanie padliny, a więc zwierząt, które zostały pozbawione życia inaczej niż w wyniku opisanego prawem religijnym rytuału lub poza polowaniem. Wytłumaczeniem tak zdefiniowanego zakazu, jest szkodliwość zakrzepłej krwi w żyłach zwierzęcia. Z tego zakazu wyłączone są jednak ryby, które mogą być spożywane nawet wówczas, gdy zostaną zabite inaczej niż nakazuje zwyczaj. Zgodę na ów wyjątek wydał sam Mahomet uważając, że wody mórz są czyste, zatem to, co martwe w morzu jest dozwolone. Zakazem objęta jest także krew, która wypływa, a więc znane w tradycji polskiej czernina i kaszanka. Natomiast wątroba jest dozwolona⁵¹.

⁵¹ Do przysmaków kulinarnych kuchni tatarsko-muzułmańskiej należą gęsie szyjki z podrobami. Por. K. Jędrzejczyk-Kuliniak, B. Pawlic-Miśkiewicz, *Przysmaki z jurty. Tradycyjne przepisy kuchni tatarskiej*, Białystok 2012, s. 44.

Muzułmanin zazwyczaj kojarzony jest z osobą, która ze względów religijnych nie jada wieprzowiny. Ten rodzaj mięsa jest szczególnie zakazany w tradycji islamu. Nie można spożywać żadnej części zwierzęcia. Zaś pobożny muzułmanin nawet nie dotknie niczego co z wieprzowiny pochodzi, dotyczy to także kości oraz wyrobów skórzanym wykonanych ze skóry wieprzowej. W przeszłości wyjątek stanowił smar służący do natłuszczania łodzi i skór oraz łój do lamp, pochodzący z wieprzowiny.

Interpretacja zwierząt w ujęciu islamu alawickiego⁵²

Alawici wierzą, że dusza umierającego człowieka uchodzi przez usta i przenosi się do innych stworzeń: ludzi, zwierząt oraz roślin. Zapewne z tego powodu wierzący boją się śmierci przez uduszenie, chociażby przez powieszenie, bowiem wówczas zgodnie z wierzeniami, dusza nie może wydostać się z ciała. Wierzenia alawickie uczą, że dusza zmarłego, prawego alawity przenosi się do ciała innego człowieka, zwykle doskonalszego, od zmarłego. Natomiast dusza grzesznika alawickiego umieszcza się w ciele bydłącym, zwłaszcza zwierząt jadalnych przez człowieka. Dusza kobiety może wcielić się tylko w duszę innej kobiety. Natomiast dusze niealawitów umiejscawiają się w ciałach zwierząt, zgodnie z zasadą: dusze uczonych muzułmańskich w ciałach osłów, dusze uczonych chrześcijańskich w ciałach świń, zaś dusze uczonych żydowskich w ciałach małp. Natomiast wrogowie Alego odradzają się w ciałach zwierząt nieczystych, a więc psów.⁵³ Ta interpretacja wyraźnie wskazuje na postrzeganie zwierząt w szyizmie.

Zakończenie

Zgodnie z nauką islamu, Bóg stworzył zwierzęta z dwóch powodów: dla ludzi oraz dla swojej własnej chwały. Zatem zwierzę dla człowieka stanowi przede wszystkim źródło pożywienia oraz pomocy w pracy. Trzeba pamiętać, że mimo rozwoju technologicznego w XXI wieku,

⁵² Alawizm – główny nurt islamu szyickiego, praktykowany w Syrii, przez rodzinę al-Assadów. Co ciekawe określenie asad w języku arabskim oznacza lew.

⁵³ Por. J. Danecki, *Podstawowe wiadomości o islamie*, Warszawa 2007, s. 357-358.

ciągle jeszcze istnieją rejony zwłaszcza na Bliskim Wschodzie oraz Afryce Północnej, w których główną maszyną rolniczą jest osioł lub muł. Dlatego zwierzęta powinny i są traktowane dobrze przez swoich właścicieli, ze względu na ich użyteczność. Jednocześnie stworzenia, jako podległe człowiekowi, nie są szczególnie afirmowane, aby nie zakłócić boskiej hierarchii stworzeń. Islam wyraźnie określa miejsce zwierząt w życiu człowieka i poza nielicznymi wyjątkami, nie zaleca zbyt dużej integracji człowieka ze zwierzęciem. W artykule wielokrotnie było podkreślane, że nakazem Boga jest bycie dobrym dla istot żywych. Jednocześnie zwierzęta są wyraźnym znakiem obecności Boga, który uczynił świat różnorodnym, a przez to ciekawym, ukazującym również dobroć Stwórcy.

Streszczenie:

Allah ustanowił człowieka swoim namiestnikiem na ziemi, przekazując mu zarządzanie i opiekę nad wszelkim stworzeniem na ziemi. Allah umożliwił ludziom korzystanie z dóbr natury, aby mogli przetrwać, a tym samym chwalić swego Stwórcę oraz oczekiwać Dnia Sądu. Islam uczy, że przyroda stanowi namacalny dowód na istnienie Boga i jest manifestacją Stwórcy. Z tego względu islam wypracował także koncepcję zwierząt, ich pochodzenia oraz miejsca w świecie. Zgodnie z nauką religii przyjęto, że zwierzęta są podległe człowiekowi, a ich zadaniem jest służenie. Dlatego też głównym zadaniem zwierząt jest użyteczność dla człowieka: stanowią pożywienie, były środkiem transportu w trudnym terenie pustyni, a także źródłem utrzymania społeczności. Zachowując przepisane prawem zasady czystości rytualnej, islam rozróżnia zwierzęta czyste i nieczyste. Ten podział jest ściśle powiązany z zasadami żywieniowymi. Mięso zwierząt czystych, a więc handel jest dozwolony do spożywania dla muzułmanów, zaś mięso zwierząt nieczystych pozostaje haram, czyli zabronione.

Summary

Allah has set a man his vicar on earth, providing him with the management and care of all storzeniem on earth. Allah has allowed people to use the goods of nature, so they can survive, and thus glorify their Creator and look forward to the Day of Judgment. Islam teaches that nature is tangible

proof of the existence of God and the manifestation of the Creator. For this reason, Islam also developed the concept of animals, their origins and place in the world. According to the teaching of religion assumes that the animals are subordinate to man, and their job is to serve. Therefore, the main task of the animals is a utility for man are the food, have been a means of transport in the difficult terrain of the desert, as well as the livelihood of the community. Keeping the law prescribed rules of ritual purity, Islam distinguishes between clean and unclean animals. This division is closely linked with the principles of nutrition. Meat from animals clean, and so is dozwolone halal for Muslims to consume, and the meat of unclean animals is haram that is forbidden.

Słowa kluczowe: Allah, muzułmanie, islam, zwierzęta, mięso

Key words: Islam, animals, dogs, cats, camels, pigs, God, food, Middle East.

Biogram:

Aldona Maria Piwko – absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, doktor habilitowana nauk teologicznych i religioznawca. Adiunkt Wydziału Teologicznego UKSW w Warszawie, współpracuje z Centrum Formacji Misyjnej, Collegium Bobolanum oraz Ośrodkiem Szkoleń Specjalistycznych Straży Granicznej w Lubaniu. Autorka książek *Między konserwatyzmem a liberalizmem. Muzułmańskie praktyki religijne w Polsce* oraz *Recepcja islamu w Polsce – synteza*, a także ponad 70 artykułów naukowych i popularnonaukowych dotyczących islamu oraz haseł encyklopedycznych. Specjalistka w zakresie islamu, kultury i sztuki muzułmańskiej, szczególnie regionu Bliskiego Wschodu i Maghrebu. Członkini: Komitetu ds. Dialogu z Religiami Niechrześcijańskimi Rady ds. Dialogu Międzyreligijnego Konferencji Episkopatu Polski, Rady Wspólnej Katolików i Muzułmanów, Komitetu Głównego Misyjnej Olimpiady Znajomości Afryki oraz Międzyinstytutowego Zespołu Badań nad Migracjami Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych UKSW. Współautorka programu kształcenia dla kierunku religioznawstwo na UKSW. Gościnne wykłady prowadziła w Polskiej Akademii Nauk. Konsultantka naukowa National Geographic Channel.

Bibliografia:

- An Islamic Perspective on the Bee* [online], [dostępne 23.03.2016] w World Wide Web <http://www.islamawareness.net/Animals/bee.html>.
- Arabski Półwysep*, w: *Geografia świata. Środowisko przyrodnicze*, J. Puskarcz (red.), Warszawa 2008, s. 114-115.
- Barlösius E., *Sozologie des Essens*, Monachium 2011.
- Bator W., *Kot*, w: *Religia – encyklopedia PWN*, T. Gadacz, B. Milerski (red.), t. 6, Warszawa 2002, s. 75-76.
- Bator W., *Pies*, w: *Religia – encyklopedia PWN*, T. Gadacz, B. Milerski (red.), t. 8, Warszawa 2003, s. 110-111.
- Danecki J., *Kultura islamu – słownik*, Warszawa 1997.
- Danecki J., *Podstawowe wiadomości o islamie*, Warszawa 2007.
- Dziekan M., *Święto Ofiar*, w: *Święta wielkich religii*, R. Kirsze, H. Schultze (red.), Warszawa 1998, s. 77-79.
- Felis margarita* [online], [dostępne 22.03.2016] w World Wide Web <http://www.iucnredlist.org/details/8541/0>.
- Foltz R., *Animals in Islamic Traditions and Muslim Cultures*, Oksford 2005.
- Gaudefroy-Demombynes M., *Narodziny islamu*, Warszawa 1988.
- Geyer G. A., *When cats reigned like kings: On the Trail of the Sacred Cats*, Kansas City 2004.
- Grabarczyk-Ponimasz E., *Muezza – kot proroka* [online], [dostępne 23.03.2016] w World Wide Web <http://swiatkotow.pl/strefa-wiedzy/artykuly/historia/art,245,muezza-kot-proroka.html>.
- Harris M., *Krowy, świnię, wojny i czarownice*, Katowice 2007.
- Ibn Kathir, *Zakazane pożywienie* [online], [dostępne 23.03.2016] w World Wide Web http://www.planetaislam.com/praktyka/zwierzyna_jedzenie_zakazane_islam.htm.
- Jankowska A., *Jak pies pogryzł Mahometa i co na to Koran* [online], [dostępne 21.03.2016] w World Wide Web http://www.zpazurem.pl/artykuly/jak_pies_pogryzl_mahometa_i_co_na_to_koran.
- Jędrzejczyk-Kuliniak K., Pawlic-Miśkiewicz B., *Przysmaki z jurty. Tradycyjne przepisy kuchni tatarskiej*, Białystok 2012.
- Kandiha A., *Kocie oko na Maroko* [online], [dostępne 21.03.2016] w World Wide Web <http://multiculticlub.com/kocie-ok-na-maroko/>.
- Klöcker M., Tworuszka M., U., *Etyka wielkich religii*, Warszawa 2002.
- Koran z języka arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył Józef Bielawski*, Warszawa 2007.
- Kuchnia arabska. Tredycje, smaki, potrawy*, E. Wężyk (red.), Warszawa 2008.

- Mahomet – Mądrości Proroka. Wybrał, przełożył z arabskiego i wstępem opatrzył Janusz Danecki*, Warszawa 1993.
- Meczet dla kotów. Proste rozwiązanie problemu* [online], [dostępne 23.03.2016] w World Wide Web <http://www.polishexpress.co.uk/meczet-dla-kotow-proste-rozwiazanie-problemu/>.
- Milczarek S., *Kultura łowiecka w świecie islamu*, Warszawa 2002.
- Pawłowski Z., *Inwazje i choroby pasożytnicze*, w: *Choroby zakaźne i pasożytnicze*, Z. Dziubek (red.), Warszawa 2003, s. 487-491.
- Pinch G., *Egyptian Mythology: A Guide to the Gods, Goddesses and Traditions of Ancient Egypt*, Oksford 2004.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Poznań 1991.
- Sahih al-Buchari. Zbiór wiarygodnych hadisów proroka Muhammada rozdziały I-X*, Poznań 2015.
- Sands H., *How to buy a camel in Dubai* [online], [dostępne 21.03.2016] w World Wide Web <http://www.timeoutdubai.com/knowledge/features/42147-how-to-buy-a-camel-in-dubai>.
- Savage-Smith E., *Medycyna*, w: *Historia nauki arabskiej. Technika, alchemia, nauki przyrodnicze i medycyna*, R. Rashed, R. Morelon (red.), t. III, Warszawa 2005, s. 161-163.
- Scarabel A., *Islam*, Kraków 2004.
- Siedlecka E., *Okrutny ubój rytualny w interesie rzeźników*, „Gazeta Wyborcza” [online], [dostępne 15.11.2012] w Word Wide Web http://wyborcza.pl/1,75478,12857869,Okrutny_uboj_rytualny_w_interesie_rzeznikow.html.
- Siedlecka E., *Uboj rytualny bedzie w Polsce zgodny z prawem*, „Gazeta Wyborcza” [online], [dostępne 24.10.2012], w Word Wide Web http://wyborcza.pl/1,75478,12732738,Uboj_rytualny_bedzie_w_Polsce_zgodny_z_prawem.html.
- Sowa A., *Horror na eksport*, „Polityka” 2012, nr 12 (2851), s. 28-29.
- Stall S., *100 cats who changed civilization: History's most influential felines*, San Francisco 2007.
- System Halal w Polsce* [online], [dostępne 14.01.2013] w Word Wide Web http://www.alislam.pl/certyfikacja_halal/zasady_systemu_halal.
- Trybunał Konstytucyjny, *Zasady uboju zwierząt (ubój rytualny)*, Wyrok z dnia 27.11.2012, w: *Dziennik Ustaw 2012 nr 230 poz. 1365*, z dn. 6.12.2012.
- Wnuk-Lisowska E., *Czystość*, w: *Religia. Encyklopedia PWN*, T. Gadacz, B. Minerski (red.), t. III, Warszawa 2001, s. 125.

Zakazy absolutne – żywność [online], [dostępne 21.03.2016] w World Wide Web http://www.alislam.pl/islam/zarys_islamu/zakazy_apsolutne_w_islamie.

Zakaz spożywania wieprzowiny [online], [dostępne 21.03.2016] w World Wide Web <http://www.planetaislam.com/islam/wieprzowina.html>.

Zakaz uboju rytualnego jest niekonstytucyjny [online], [dostępne 23.03.2016] w World Wide Web <http://polska.newsweek.pl/uboj-rytualny-wyrok-trybunalu-grudzien-2014-newsweek-pl,artykuly,353295,1.html>.

Zawadzki M., *Trzy lata więzienia za dwa fruwające buty* [online], [dostępne 21.03.2016] w World Wide Web http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114881,6377153,Trzy_lata_wiezienia_za_dwa_fruwajace_buty.html.